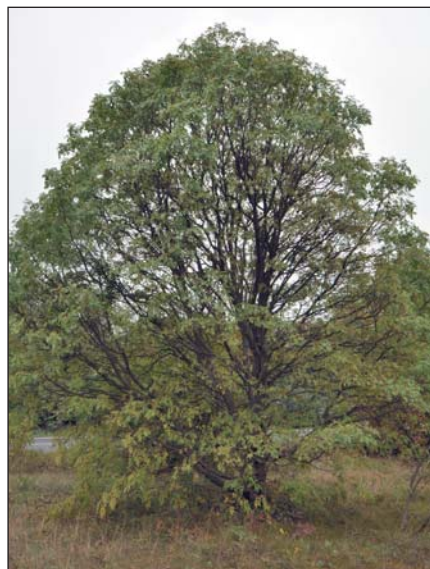


A virágos kőris (*Fraxinus ornus* L.) faanyagának jellemzői

Dr. Bak Miklós¹, Dr. Börcsök Zoltán²,
Prof. dr. Németh Róbert¹

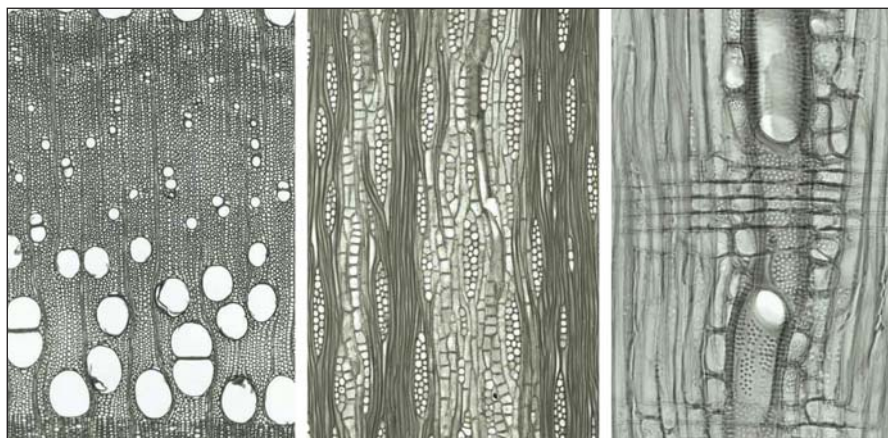
A kőrisek nemzetségének mintegy 65 faja ismert, zömük Észak-Amerikában és Kelet-Ázsiában él. Hazánkban 3 faj őshonos: magas kőris (*F. excelsior*), virágos kőris (*F. ornus*) és a magyar vagy szlavón kőris (*F. augustifolia* subsp. *danubialis*). Az utóbbi valójában a keskenylevelű kőrisnek egy alfaja, és az erdészeti-faipari gyakorlatban nem különböztetik el a magas kőristől.



Honosított és ma már inváziós fajaként főleg árterekben fordul elő a vörös vagy amerikai kőris (*F. pennsylvanica*). Az egyes kőrisfajok faanyagjellemezői között érdemi eltérések nincsenek, ezért a hazánkban legelterjedtebb, és kifejezetten értékes faanyagként tartott magas kőris mellett megbecsülésre érdemes a virágos kőris faanyaga is a hazai faipar részéről.

A fatest mikroszkópos jellemzői

Gyűrűslikacsú faj. Az edények részaránya cca. 12%, tiliszemesedésük főleg az idősebb korban jellemző. A késői pászta edényei szórtan helyezkednek el, vastag falúak, néha rövid radiális sorokba rendezettek.



1. ábra. Virágos kőris kereszt- (balra), húr- (középen) és sugármetszete (jobbra) (Schoch et al., 2004)

A faparenchima viszonylag nagyszámú, részben az edények körül paratracheálisan, illetve az évgyűrűhatáron marginálisan helyezkednek el.

A bélsugarak keskenyek (1–3 sejt-sor), de viszonylag magasak (8–20 sejt-sor). Fontos megkülönböztető jegye a magas kőristől a bélsugár szélessége, mivel a magas kőris bélsugarai többnyire 4 sejt-sor szélesek. A szilárdító funkciót ellátó farostok viszonylag vékony falúak.

A fatest makroszkópos jellemzői

Törzse szabálytalan, hajlott, kérge sötétszürke, sokáig sima. A szíjács és a geszt kb. 60 éves korig azonos színű, sárgásfehér. Idősebb korban a geszt világosbarna, gyakran csíkos, sötétebb színű (barna belű kőris).

Gyűrűslikacsú faj, a korai pászta edényei nagyok (250 μ m) és párhuzamos gyűrűkbe rendezettek. A késői pászta edényei kisebbek (50 μ m), de apró világos pontokként szabad szemmel is láthatók.

A bélsugártükrök a sugármetszeten felismerhetők. A két évgyűrűpászta markáns elkülönülése miatt a sugármetszet csíkos, a húrmetszet rajzos.

Fahibák, károsodások, tartósság

Gyakori a görbeség, a villás növekedés, a csavartrostúság. Előfordul fagyrepedés és álgesztesedés. Az élőfának a faanyag minősége szempontjából az egyik legjelentősebb károsítója a gím-szarvas (kéreghántás, rágás).

A beépített kőrist kedvelik a gombák, rovarok. Mivel a különböző idő-



2. ábra. A virágos kőris fájának húr- (balra) és sugármetszete (középen), valamint kérge (jobbra)

¹ SOE-SKK, Faanyagtudományi Intézet

² SOE-SKK, Innovációs Központ

járás hatásainak kevésbé ellenálló, így elsősorban száraz, belső téri felhasználásra javasolható.

Fizikai és mechanikai tulajdonságok

Közepes sűrűségű fája kemény, rugalmas, szilárdsági és rugalmassági jellemzői valamivel meghaladják a szilekét, tölgyekét. Egyéb kőrisfajoktól nincs jelentős eltérés e tekintetben sem.

Az alább ismertetett műszaki jellemzők középértékeket adnak meg.

Az értékek szórása (szélsőértékek) számos tényezőtől függhet, mint például a minta törzsön belüli pozíciója, növekedés során fennálló környezeti hatások, esetleges kezelések stb.

Sűrűség (kg/m³):

- légszárazon (u=12%): 450-690-860

Pórustérfogat (%): 57

Zsugorodás (max, %):

- sugárirányú: 4,6-5,0
- húrirányú: 8,0-8,4
- rostirányú: 0,2
- térfogati: 12,8-13,6

Szilárdsági értékek (rostokkal párhuzamosan, MPa, u=12%):

- nyomó: 23-52-80

- hajlító: 58-105-210
- húzó
- || 70-165-293
- ⊥ 7-11,2
- nyíró (húrirányú) 9,0-12,0-14,6
- ütő-hajlító (J/cm²) 6,8
- hasító 0,7
- csavaró 13,8-18,6-23,5

Keményesség (Brinell, MPa, u=12%):

- oldal: 41-74-115
- bütü: 36-65-100

Statikus hajlító rugalmassági modulus (MPa, u=12%): 4400-13400-18100

Megmunkálási sajátosságok

Különösen a keskeny évgyűrűvel rendelkező törzsek alkalmasak furnérgyártási célra. A furnér hasítás előtt megfelelő hidrotermikus kezelést (gőzölést) igényel. Mechanikai megmunkálása általában problémamentes, fűrészipari feldolgozására javasolható a szalagfűrész technológia.

A szárításkor körültekintést igényel, de kevésbé reped a tölgynél. Gőzölést követően jól hajlítható. Jól ragasztható, de a furnérok ragasztásakor a nagy edényeknél „enyvátütés” keletkezhet. Felületkezelésekor különös figyelem

fordítandó a tisztaságra, az elszíneződések elkerülésére. Elsősorban az esztétikailag előnyös nyitott porusú felületkezelést alkalmazzák.

Felhasználási területek

A dekoratív rajzolatú kőris sokrétűen felhasználható a bútortiparban (tömörfa és furnérozott bútorok, székek stb.), a belsőépítészetben (lépcsők, korlátok, parketták stb.). A vastag évgyűrűvel rendelkező fa alkalmas sportszerek, szerszámnyelvek készítéséhez, de csónakok, hajóelemek, dísz tárgyak is készíthetők belőle. Forgácslapok, farostlemezek alapanyaga, kiváló tűzifa. Korábban fontos fafaja volt a bognár-iparnak.

Irodalom

- MOLNÁR S.; FARKAS P.; BÖRCSÖK Z.; ZOLTÁN GY. (szerk). (2016): Földünk ipari fái. – ERFA-RET Nonprofit Kft., Sopron, pp. 35–37.
- SCHOCH, W.; HELLER, I.; SCHWEINGRUBER, F. H.; KIENAST, F. (2004): Wood anatomy of central European species. – Online verzió: www.woodanatomy.ch
- WAGENFÜHR, R. (1996): Holzatlas. – Carl Hanser Verlag, München–Wien, pp. 243–244.

A virágos kőris méhészeti jelentősége

A Magyarországon elterjedt kőrisek közül a virágos kőrisnek van a legnagyobb méhészeti jelentősége. Amíg a többi kőrisről csak virágport tudnak méheink gyűjteni, addig a virágos kőris nem lebecsülendő mennyiségű nektárral is segíti a méhcsaládjaink fejlődését.

Virágnylása időben kissé megelőzi az akácét. Utóbbinak a mézelésében nem játszik szerepet: egyszerűen azért, mert a különböző termőhelyigényük miatt együtt nemigen fordulnak elő.

Az akácvirágzáshoz való viszonyítást mégis helyénvalónak tartom, mert ez a méhészek örök viszonyítási pontja, s ebből mindjárt értik, hogy a virágos kőris virágzása az akác utáni időszakban fejt ki áldásos hatását azáltal, hogy az akácvirágzást követően a méhcsaládok erősségét segít visszaállítani, illetve a kívánatos szinten tartani!

Fontosnak tartom megemlíteni azt a jelentős körülményt is, hogy a virágos kőris olyan gyenge termőhelyeken

nyújt a méhcsaládoknak nektárt és virágport, amelyeken a fás szárú méhlegelő bizony eléggé szegényes.

A virágos kőris rügyeiről begyűjtött propolisz is említésre érdemes. Mindezek ellenére a méhészek jelentős ré-



szé a virágos kőrist nem tartja számon a méhlegelő hasznos tagjai között!

Érdekesnek tartom és ezért közzé is adom a szakirodalom viszonyulását a virágos kőrishez. Nevezhetjük mostohának, felemásnak is. Alapvető szakkönyvek meg sem említik!

Őrösi Pál Zoltán több kiadást megélt Méhek között című könyve csak felsorolja a jó mézelő fák között. *Halmágyi-Keresztesi* (1991) szerzőpáros „elismerik” mint nektárt és virágport nyújtó fafajt. *Nikovitz* (1983) nem említi meg. *Lengyel* (1943) „tekintetbe veendőnek” ítélte meg a virágos kőris mézelését. *Báró Ambrózy Béla* (1914) kiváló mézelőnek tartja. Figyelemre méltó megállapítást tesz *Viczey* (1984): a méhek csak akkor látogatják, ha nincs jobb legelőjük.

Zárásként had álljon itt a saját megfigyeléseimen alapuló összegző véleményem is: a virágos kőrist az erdei méhlegelő értékes tagjai között érdemes és kell számon tartanunk!

Fritsch Ottó

erdőmérnök, méhészmester

Forrás: Fritsch Ottó: A kőrisek. *Méhészüjság*, 1995. július–augusztus

Fotók: **Korda Márton**